

Iš atskirų formų nesutapimų rusų ir lietuvių kalbose minėtinos sudurtinės lietuvių kalbos veiksmažodžių formos, kurių dabar neturi rusų kalba. Dėl to šios formos, kaip savarankiška lietuvių kalbos veiksmažodžių kategorija, knygoje atskirai nenagrinėjamos. Tiesa, šiek tiek apie jas užsimenama, kalbant apie veikslą, dalyvius, nuosakas. Tačiau visa šių formų specifika (jų reikšmė, daryba ir vartojimas) liko neatskleista. Iš antros pusės, abejotina, ar teisinga formas *skaityčiau* ir *būčiau skaitęs* versti tuo pačiu *читал бы*. Pastarasis vertimas, mūsų nuomone, tinka tik *skaityčiau* formai, o formos *būčiau skaitęs* specifikai atskleisti ar ne geriau būtų tikęs pažodinis vertimas *я был бы читавший*. Juk lietuviškai *skaityčiau* ir *būčiau skaitęs* tai visai ne tas pats. Tariamasis nuosakos sudurtinių formų tarpe lietuvių kalba turi ir *būčiau beskaitęs*, *būčiau buvęs beskaitęs*, *būčiau buvęs skaitęs* formas, tačiau nė viena jų ir nuosakų skyriuje neminama.

Lietuvių kalbos būdinys knygoje priskirtas prieveiksmiui, plačiau jo neaiškinant (p. 239–240). Šalia jo pavyzdžių knygoje yra pateikta ir keletas rusų kalbos būdinio liekanų, pvz.: *стоймя стоим* (p. 239), plg. *stovėte stovį*, tačiau jos tarpusavyje negretinamos.

P. 129, 134 teigiama, kad lietuvių kalbos veiksmažodžis *pranešti* turįs reikšmę *сообщить*, bet tai nėra visiškai tikslu, nes jis dar gali reikšti ir *пронести* (мимо). P. 189 rašoma, kad *būti* tegali turėti sintetinę permissyvo formą *teesie*, tačiau lietuvių literatūrinėje kalboje iš tikrųjų plačiai vartojama ir analitinė forma *tegu būna*.

Kai kuriais atvejais autorius remiasi tik vienos kalbos pavyzdžiais. Šiuo atveju lyg ir išnyksta gretinamasis knygos pobūdis. Tai pasakytina apie neveikiamųjų dalyvių iš intranzityvinių veiksmažodžių formas (p. 174), apie rusų kalbos творительный агентивного дополнения (p. 175), apie rusų kalbos liepiamosios nuosakos formas *мерзни*, *получай* (p. 188) ir kt.

Nors knyga turi ir nemaža trūkumų, tačiau vis dėlto ji duoda gana vykusį apypilnį rusų ir lietuvių kalbų gretinamosios morfologijos vaizdą. Skaitant ir studijuojant ją, jokių būdu negalima nematyti ir nevertinti autoriaus darbo vaisių, reikšmingų slavų ir baltų gretinamajai kalbotyrai. Iš tikrųjų, tai gana gera pradžia didelio reikšmingo darbo, kuris padės pamatus kitiems tos srities tyrinėjimams. Už šią knygą, be abejo, bus dėkingi K. Musteikiui studentai, vertėjai, spaudos darbuotojai bei visi, kam svarbūs rusų ir lietuvių kalbos morfologijos gretinimo ir vartojimo dalykai.

E. Grinaveckienė

Балто-славянский сборник, Москва, 1972, 424 p. (отв. ред. В. Н. Топоров).

TSRS Mokslų akademijos Slavistikos ir balkanistikos institutas išleido stambų veikalą „Baltų-slavų rinkinys“. Jame išspausdinta penkiolika straipsnių ir trys recenzijos. Daugumoje straipsnių vyrauja baltistinė problematika, o nemaža jų dalis yra tiesiog lituanistiniai. Rinkinio interlingvistinį pobūdį lemia didesnė pusė (aštuoni iš penkiolikos) straipsnių, skirtų baltų-slavų kalbų ryšiams bei kontaktams.

Knyga pradedama Z. Zinkevičiaus straipsniu „Dėl baltų vokalizmo raidos“ (p. 5–14). Šiame straipsnyje autorius ieško naujų argumentų, patvirtinančių, kad baltų „prokalbėj“ buvęs trumpas ir ilgas balsis *a* (**a*, *ā*). Sakysim, buvo teigiama, kad baltų trumpasis balsis **o* geriausiai išliko mišriuosiuose dvigarsiuose

õn, õm, iš kurių tik vėliau vienosė tarmėse išsirutuliojo *an, am*, kitose — *un, um* ir t. t. Z. Zinkevičius pateikia argumentų, prieštaraujančių tokiai hipotezei. Pavyzdžiui, kad rytų aukštaičių *un, um* yra kilę ne iš *õn, õm*, rodą tokie faktai kaip liet. *Antānas* ir *Añdrius*, skolinti iš sl. *Antōn, Andrzej*, arba rytų aukštaičių *luntā*, kilusi iš **lanta < lentā*, bet ne iš **lonta*.

Kiti keturi iš eilės spausdinami straipsniai yra iš baltų-slavų kalbų fonologijos. Tai T. Sudnik, Lazūnai. Lietuvių, baltarusių ir lenkų kalbų fonologinės sistemos (p. 15–155); M. Lekomceva, Apie baltų-slavų pasienio fonologinių sistemų sąveiką (p. 116–134); S. Tolstaja, Vienos žemaičių tarmės žodžio galo fonologija [nagrinėjama Akmėnės raj. Eļķišķių, Sablāuskių, Menčių ir Kanteikių kaimų tarmės galūninių balsių redukcijos reiškiniai] (p. 135–139); I. Toporova, Lietuvių kalbos fonemų distribucija (p. 140–173).

Dviejuose pirmuosiuose straipsniuose liečiami baltų-slavų kalbų kontaktai.

Baltų-slavų kalbų ryšiai nagrinėjami ir dar keliuose straipsniuose, tik jau nebe fonologiniu, o kitais aspektais. M. Lekomceva straipsnyje „Baltų-slavų pasienio tarmių veiksmažodinių gramemų reikšmių sistema“ (p. 174–185) aptaria įtaką, kurią Šalčininkų raj. Dainavos, Dainiškių, Stasylų ir Pušyniškių (Sosenkiškių) kaimų lietuvių kalbos veiksmažodis yra padaręs vietinėms slavų kalboms ir kaip pastarosios paveikė lietuvių kalbos veiksmažodžio sistemą. E. Grinaveckienės, I. Kovalčiuk, J. Mackevič ir E. Romanovič darbas „Lietuvos pasienio šiaurės vakarų baltarusių dialektai“ (p. 377–393) skirtas Lietuvos TSR Trākų, Vilniaus ir Šalčininkų raj. bei pasienio baltarusių (iš dalies ir lenkų) kalbų kontaktams fonetikoje, leksikoje ir žodžių daryboje. Tų pačių rajonų kai kurių vietovių lietuvių ir slavų kalbų tarpusavio įtakos nagrinėjamos E. Grinaveckienės straipsnyje „Kai kurie lietuvių ir slavų kalbų kontaktavimo reiškiniai (remiantis pietryčių Lietuvos kalbinių kontaktų medžiaga)“ (p. 394–408). J. Otremskio straipsnyje „Iš slavų ir baltų kalbų žodžių darybos (sen. sl. mėšec ir liet. mėnuo)“ (p. 186–192) įrodinėjama, kad liet. *mėnuo* ir sen. sl. *měšec* yra to paties baltiškojo-slaviškojo žodžio atmainos, darybiniai variantai. Tai esąs dar vienas argumentas už baltų-slavų kalbų vienybę. Prie įdomių išvadų savo straipsnyje „Dėl vardažodinių i kamienų kai kurių skirtumų baltų ir slavų kalbose“ (p. 206–216) prieina R. Ekertas. Visų pirma, autorius teigia, kad nagrinėtoji medžiaga patvirtinanti jo ankstesnę nuomonę, jog baltų kalbos yra archaiškesnės už praslavų kalbas, nežiūrint kaip šis archaiškumas būtų interpretuojamas. Senoji rusų kalba užimanti lyg ir tarpinę padėtį tarp praslavų ir rytinių baltų kalbų. Taigi R. Ekerto išvada nesutinka su J. Otremskio.

S. Karaliūnas straipsnyje „Dėl baltiškojo atitikmens slaviškajam **pasti*“ (p. 281–288) parodo, kad slavų kalbų **pasti* „ganyti, maitinti; ginti, saugoti“ atitinka liet. *pósėti* „garbinti (stabus)“, *pōselėti, pūoselėti* „rūpestingai maitinti, gerai prižiūrėti, lepinti“, lat. *pāsēt* „lepinti, rūpintis, gailėti, ginti“, *pāst* „rūpintis, prižiūrėti“.

Savitą vietą šiame rinkinyje užima didelis (šešiasdešimt puslapių) L. Nevskajos darbas „Baltų geografinių apeliatyvų žodynas“, kuriame pateikiama apie 1180 lietuvių ir latvių kalbų geografinių terminų. Terminai pateikiami alfabeto tvarka, nurodomos jų reikšmės ir šaltinis. Etimologinių ir kitokių aiškinimų nėra.

Tokio pobūdžio ir apimties geografinių terminų žodynas baltų lingvistinėje literatūroje skelbiamas pirmą kartą. Jo svarba keleriopa. Visų pirma, tai bus pa-

matas lyginamosioms geografinės terminijos studijoms, kurių slavų kraštai pastaruoju metu susilaukė gana išsamių¹. Baltiškoji šios srities medžiaga buvo sunkiai prieinama. Antra, kalbamasis žodynas labai pravers vietovardžių tyrinėtojams.

Suprantama, pirmame tokio pobūdžio darbe pasitaiko ir netikslumų bei trūkumų, kurių svarbiausias, mūsų nuomone, yra jo nepilnumas. Kadangi autorė nepateikė jokių įvadinųjų pastabų ar išvadų, tai terminų atrankos kriterijai skaitytojui lieka neaiškūs arba spėjami. Tik iš santrumpų sąrašo galima nustatyti, kad autorė naudojosi bene trim svarbiausiais šaltiniais: spausdintais darbais, Lietuvių kalbos žodyno bei Lietuvių kalbos atlaso kartoteka ir savo pačios duomenimis, surinktais iš lietuvių kalbos tarmių. Tad atrodytų, kad žodynas turėjo susidaryti gana išsamus. Tačiau nemažos dalies terminų vis dėlto pasigendame. Svarbiausia į žodyną nepateko net kai kurie geografiniai terminai, išspausdinti Lietuvių kalbos žodyne (LKŽ) arba esantys Lietuvių kalbos žodyno kartotekoje (LKŽK). Pavyzdžiui, sunku suprasti, kodėl žodyne nėra kad ir šių terminų: *aptakà*, *aptekà* „upės išsiliejimas“ (LKŽ I 272, 273), *bėdrė* „duobė; kelio duobė, bala, klampynė, slėnys“ (LKŽ I 711), *galvis*, *gálvis* „savaime pasidariusi kūdra senos upės vagos vietoje ar užutėky; iškastos kūdros stačias krantas“ (LKŽ III 85), *gerklė* „jūros (upės) įlanka“ (LKŽ III 258), *įgerklis* „siaura vieta; siauras žemės rėžis, įsispraudęs į mišką ar tarp vandens, pusiasalis“ (LKŽ IV 21), *iñtapas* „vandenyje gili vieta“ (LKŽ IV 122); *išplėša* „vandens išneštas, išplėštas tarpas, griovys“ (LKŽ IV 226) *kliurkė* „skysta purvynė, kliurkas“ (LKŽ VI 128), *krūšis* „kriaušis, pakriaušė“ (LKŽ VI 726), *pólymas* „raistas, pelkė; didelis miško, lauko plotas; maži miškeliai“ (LKŽK), *smėltė* „smėlis, smėlynė“ (LKŽK) (nors *smėlis*, *smėlynas* yra), *šilià* „raistas, durpinė žemė; šilas, giria“ (LKŽK), *šimša* „šlapia pieva, pelkė“ (LKŽK), *šlapókšnis* „šlapia pieva“ (LKŽK) ir kt.

Antras dalykas, kuris mažina šio straipsnio mokslinę vertę, yra pasitaikantys įvairūs smulkūs netikslumai, pavyzdžiui: *akis* „akis“, *akmenýnė* „akmenynė“, *apačià* „apačià“, *burliūngė* „burliuňgė“, *dūmbrės* „duňbrės“, *galūkálnė* „galūkálnė“, *gelminė* „gelminė“, *įpleša* „įplėša“, *kalnāgubris* „kalnāgūbris“, *kalniūkštis* „kalniūkštis“, *kriaukšlýnė* „kriaukšlŷnė“, *muōla* „muōlas“, *perejá* „péréja“, *sāusbalė* „saūsbalė“, *užūšilė* „užūšilė“, *vagá* „vagà“, *vidūgiriai* „vidūgiriai“, *vodėlė* „vodėlė“ ir kt.

Terminai pateikiami sukirčiuoti. Tačiau dalis jų duota be kirčių, nors šaltiniuose, iš kurių šie terminai paimti, jų kirčio vieta ir priegaidė nurodoma: *bliūdas* „bliūdas“, *duobija* „duobijà“, *ežeras* „ėžeras“, *kemas* „kėmsas“, *kemzras* „kėmzras“, *kiešynas* „kiešynas“, *liūgnas* „liūgnas“, *pabalė* „pabalė“ ir t.t.

Šie netikslumai, neapsižiūrėjimai ir riktai rodo, kad kalbamasis straipsnis buvo rengiamas ir spausdinamas be reikiamo atidumo.

Rinkinyje skelbiami du straipsniai iš baltų mitologijos.

Žinomas šios srities specialistas Več. Ivanovas straipsnyje „Indoeuropietiškosios dvynių kulto terminologijos atspindžiai baltų kalbose“ (p. 193–205), tęsdamas amerikiečių mokslininko D. Vordo² ir kitų tyrinėjimus, parodo, kad

¹ Н. И. Толстой, Славянская географическая терминология, Москва, 1969; Я. Яшкін, Беларускія геаграфічныя назвы, Мінск, 1971; M. Jurkowski, Ukrainška terminologia hydrograficzna, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1971; P. Nitsche, Geographische terminologie des Polnischen, Köln, 1964.

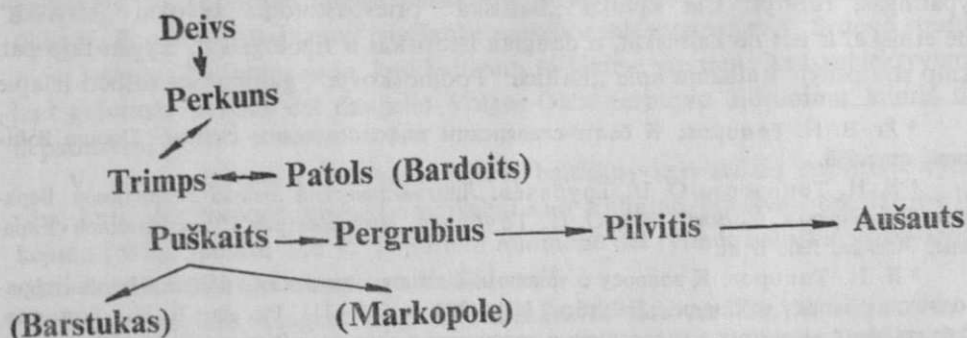
² D. Ward, The Divine Twins. An Indo-European myth in Germanic tradition, Berkeley and Los Angeles, 1968.

Dievo dvynių kulto atspindžių esama ir baltų kalbose, ypač latvių liaudies dainose. Liet. *Dievo sūneliai*, lat. *Dieva dēli* (plg. lat. Ābelkoka laivu daru / Abi gali pazeliti / Dieva dēli jirējiņi / Saules meitu vizina), Več. Ivanovo nuomone, yra indoeuropietiškosios dvynių kulto terminijos (plg. vedų *Divó nápātā* „dievo arba Dyauh – dangaus – sūnūs“, gr. *Dioskūrai* – Διόσκουροι „Dzeuso sūnūs“) atitikmenys. D. Vordo tyrinėjimai leidžia rekonstruoti indoeuropiečių mitą apie dievo dvynius – Saulės dievo sūnus, – kurie meilinaisi savo seseriai, turinčiai saulės vardą: vedų *Sūryā* „Saulė“ arba *Duhitā Sūryasya* „Saulės duktė“. Več. Ivanovas mano, kad baltų kalbose šios mito apie dievo dvynius dalies atitikmenys yra liet. *Saulės duktė*, lat. *Saules meita*.

Več. Ivanovas dar kartą grįžta prie klausimo, kas yra latvių folkloro žodis *jumis*. Šio žodžio kilmė buvo aiškinama labai įvairiai (plg., pavyzdžiui, suom. *jumala*, lyb. *jumal* „dievas“). Remdamasis rekonstruojamu indoeuropiečių mitu apie dievo dvynius, kurio siužetas paremtas incesta, ir neabejotinu faktu, kad senojoje indoeuropietiškoje tradicijoje dievo dvyniai galėjo būti žymimi vienu žodžiu – vedų *Yama*, avest. *Yima*, – autorius daro išvadą, kad latvių kalbos žodis *jumis* priklauso prie indoeuropietiškosios dievo dvynių terminijos, tik jo vėlesnei vartosenai tam tikros įtakos galėjusios turėti pabaltijo finų kalbos.

Jau anksčiau pradėtus šios srities tyrinėjimus³ straipsnyje „Pastabos apie baltų mitologiją“ (p. 289–314) tęsia V. Toporovas. Šio straipsnio tikslas, kaip rašo autorius, yra „rekonstruoti kai kuriuos baltų panteono (tiksliau panteonų) hierarchinės struktūros bruožus, remiantis teonimų distribucija išlikusiuose dievų sąrašuose“ (p. 289–290).

Pirmoji (ir didžioji) straipsnio dalis skirta prūsų dievams. Autorius pradžioje pateikia labai kruopščiai iš įvairių šaltinių išrinktų prūsų pagoniškųjų dievų vardų sąrašą. Daugelio sričių specialistams bus įdomūs straipsnyje pateikti dievų vardų kilmės aiškinimai. Remdamasis istoriniuose šaltiniuose užfiksuotomis distribucinio pobūdžio pastabomis arba ir tiesiog dievų sąrašais, V. Toporovas pateikia dvi archetipines prūsų dievų hierarchijos schemas. Viena tokių schemų, autoriaus, nuomone, galėtų būti tokia:

Tolesnė šios schemas evoliucija buvusi tokia: 1) *Deivs* gavo epitetą *Okopirms*, kuris vėliau tapo vardo pamatu; 2) *Trimps* suskilo į *Potrimps* ir *Autrimps* (kai kuriuose variantuose ir *Natrimpe*); 3) buvęs vardo *Patols* epitetas *Bardoits* atsiskyrė

³ В. Н. Топоров, О древнеиндийской Ушас (Ušas) и ее балтийском соответствии (Ušins), кн.: Индия в древности, Москва, 1964, стр. 66–84; Об одной „являжской“ мифологеме в связи со славянской параллелью, „Acta Baltico-Slavica“, III, 1966, стр. 143–149; К балто-скандинавским мифологическим связям, Donum Balticum, Stockholm, 1970, p. 534–543.

nuo šio vardo ir tapo savarankišku; 4) *Patols* gavo vardą *Pekols*; 5) *Pekols* su- skilo į *Pekols* ir *Pokols*; 6) į panteoną buvo įjungtas *Svaixtix*.

Antrojoje straipsnio dalyje V. Toporovas apibendrina istorinių šaltinių ži- nias apie lietuvių panteoną XIII a. Šaltiniai, tiesa, negausūs (Volynės metraštis ir 1261 m. intarpas į Joano Malalos „Kroniką“), tačiau ir šios palyginti šykščios žinios leido V. Toporovui prieiti prie įdomių išvadų. Be kita ko, V. Toporovas vėl grįžta⁴ prie minties, kad Volynės kronikoje minima dievo vardą *Diviriką* (Ди- верикъзу, Дивирикса) reikia aiškinti ne kaip „Dievo rikis“, o kaip „Dievo rykštė“.

Savitą vietą recenzuojamajame rinkinyje užima V. Toporovo studija „Balti- ca“ Podmoskovja“ (p. 217–280). Šiuo darbu V. Toporovas nuosekliai tęsia dauge- lio ankstesnių tyrinėtojų (A. Kočiubinskio, A. Pogodino, K. Būgos, A. Šachmatovo, A. Sobolevskio, M. Fasmerio, B. Serebrennikovo ir kt.) bei pastarojo dešimtme- čio autorių, jų tarpe, svarbiausia, V. Toporovo ir O. Trubačiovo, darbų seri- ją⁵ apie baltiškosios toponimijos paplitimą į rytus nuo šių dienų baltų teritorijų. Ankstesniuose veikaluose buvo nustatyta pietrytinė baltiškų vietovardžių arealo riba. Rytinė riba buvo neaiški.

Studijos „Baltica“ Podmoskovja“ tikslas ir yra nustatyti baltiškos toponimijos rytinę ribą.

Reikia pasakyti, kad sąvoka „baltiška“ čia vartojama kiek kita prasme, negu anksčiau.

Kaip žinoma, V. Toporovas yra vienas svarbiausių atstovų teorijos, pagal kurią slavų kalbos esančios susiformavusios iš periferinių baltų dialektų. Šitas po- žiūris yra visai aiškiai išdėstytas V. Toporovo straipsnyje „Dėl toponiminių ati- tikmenų baltų teritorijose ir į vakarus nuo Vyslos“⁶, kur sakoma, kad „baltų-slavų“ periodas teritoriškai yra susijęs su sritimis, kurios ribojosi su istorinėmis baltų žemėmis iš vakarų, pietų ir pietryčių, ir kad chronologiškai jis tęsėsi nuo senųjų baltų dialektų egzistavimo iki atsiskyrimo nuo jų tų periferinių grupių, iš kurių vėliau išsirutuliojo slavų kalbos“⁷. Studijos „Baltica“ Podmoskovja“ vienas svar- biausių tikslų, matyt, yra įtvirtinti šią prielaidą, remiantis jau ne vakarų, o rytų „periferija“⁸. Todėl sąvokai „baltiška“ suteikiama labai savitas, pasakytume, ypatingas, turinys. Čia sąvoka „baltiška“ priešpastatoma sąvokai „slaviška“ ne etniškai ir net ne kalbiškai, o daugiau istoriškai ir tipologiškai. Lygiai taip pat, kaip straipsnyje kalbama apie „Baltica“ Podmoskovja“, galima esą kalbėti ir apie

⁴ Žr. В. Н. Топоров, К балто-славянским мифологическим связям, *Donum Balti- cum*, стр. 535.

⁵ В. Н. Топоров и О. Н. Трубачев, Лингвистический анализ гидронимов Верх- него Поднепровья, Москва, 1962; О. Н. Трубачёв, Названия рек Правобережной Укра- ины, Москва, 1968 ir kt.

⁶ В. Н. Топоров, К вопросу о топонимических соответствиях на балтийских терри- ториях и к западу от Вислы, „*Baltistica*“ I(1), 1966, p. 103–111. Plg. dar: В. Н. Топоров, О балтийских элементах в гидронимии и топонимии к западу от Вислы „*Slavica Pragensia*“, VIII, 1966, стр. 255–263.

⁷ Ten pat, p. 104.

⁸ Pastaruoju metu pasirodė naujas V. Toporovo darbas, kuriame ši hipotezė grindžiama apeliatyvine leksika: В. Н. Топоров, Балтизмы в русских говорах, кн.: Балтийские языки и их взаимосвязи со славянскими, финно-угорскими и германскими языками. Тезисы до- кладов научной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения акад. Я. Эндзелина, Рига, 1973, стр. 43–46; В. Н. Топоров, К вопросу о балтизмах в славянских языках (теоретический взгляд), „*Известия Академии Наук Латвийской ССР*“, 1973, №2, стр. 90–96.

„Slavica“ Pribaltiki“, turint galvoje neabejotinai baltišką kilmę formas, savo evoliucijoje nuėjusias žymiai toliau už daugumą kitų⁹. Tokios teritorijos, kurių vietovardžius galima interpretuoti dviem visai skirtingomis kryptimis (kaip slavišką ir kaip baltišką), sudarą arealus, kuriuose vyko (kartais ir dabar vyksta) baltiškųjų ir slaviškųjų elementų diferenciacija, tiksliau – pirmųjų virtimas antrais.

Šitoks sąvokos „baltiška“ turinys tyrinėtojiui teikia labai daug laisvės, todėl diskutuoti dėl straipsnyje minimų vietovardžių „baltiškumo“ ar „slaviškumo“ paprastai būna labai sunku – norint tai daryti, reikėtų kvestijonuoti pačią koncepciją, kuri, mūsų akimis, yra ir įdomi, ir originali.

Kaip bebūtų suprantama sąvokos „baltiška“ turinys, autorius straipsnyje pateikia nemažą Pamaskvės hidronimų, kuriuos jis laiko neabejotinai baltizmais.

Baltišką kilmę vietovardžių buvimas Pamaskvėje nėra netikėtas. Visų pirma, žinoma nemažą istorinių faktų, rodančių, kad Pamaskvėje kažkada gyveno baltai. Bene svarbiausias jų – rusų metraščių liudijimas, kad prie Protvos upės dar antrojo tūkstantmečio pradžioje gyveno baltų gentis – galindai¹⁰. Straipsnyje randame ir kitų istorinių žinių, patvirtinančių prielaidą, kad Pamaskvės teritorijose baltų tikrai gyventa. Čia pravartu priminti ir tuos stebinančius rezultatus, kurie buvo gauti, ištyrus Pamaskvės gyvenvietę – Trojickąją (Možaisko raj.). Šių tyrinėjimų pamatu išleistos dvi knygos¹¹, kurių išvada visai sutampa su istoriniais liudijimais – Trojickąja ilgą laiką buvo gyvenama baltų¹². Beje, antroje šių knygų išspausdintas žinomo archeologo V. Sedovo straipsnis „Volgos-Okos tarpupio baltiška hidronimija“, kuriame autorius pateikia 180 šio regiono vandenvardžių, jo laikomų baltiškais¹³. Tad prieš mus – du darbai, nagrinėjantys iš esmės tų pačių vietų hidronimus ir randantys daugelį jų esant baltiškais. Sunku patikėti, kad tai galėtų būti atsitiktinumas.

Tačiau šie du straipsniai sukelia ir kitokių minčių. Tyrinėjimo objektu pasirinkę iš esmės tą pačią teritoriją, abu autoriai baltiškais laiko toli gražu ne tuos pačius vandenų vardus – abiejuose straipsniuose baltiškais laikomų tų pačių hidronimų tėra tik apie 70. Vadinas, daugiau kaip pusė hidronimų, V. Sedovo laikomų baltiškais, V. Toporovo tokiais nelaikomi. Ir atvirkščiai – tik mažiau kaip trečdalis V. Toporovo „baltizmų“ susilaukė panašios interpretacijos V. Sedovo straipsnyje. Jau vien šis faktas rodo, kad baltizmų aiškinime yra tam tikro subjektyvumo, kad galutinės išvados dėl daugelio Volgos-Okos tarpupio hidronimų kilmės dar nepadarytos.

V. Toporovas nustato ir gana griežtą baltiškų vietovardžių paplitimo rytinę ribą, kuri, jo nuomone, einanti apytiksliai nuo Kalinino Maskvos upe iki jos itekėjimo į Oką. Įdomu, kad V. Toporovo nuomonė dėl rytinės baltiškų vietovardžių ribos beveik visiškai sutampa su V. Sedovo¹⁴.

Nagrinėdamas daugiau kaip 300 Pamaskvės vietovardžių, V. Toporovas labai gausiai panaudoja baltiškąją vardyną. Tai visai suprantama, nes baltiškieji

⁹ В. Н. Топоров, „Baltica“ Подмосковья, стр. 263.

¹⁰ Ten pat, 270.

¹¹ Древнее поселение в Подмосковье, Москва, 1970; Древнее поселение в Подмосковье, Москва, 1971.

¹² Древнее поселение в Подмосковье, 1970, стр. 94 ir t.t.

¹³ Древнее поселение в Подмосковье, 1971, стр. 99–119.

¹⁴ В. Седов, *min. veik.*, p. 108.

atitikmenys lemia daugelio vietovardžių etimologiją; be jo nebūtų įmanoma ir pati baltizmų koncepcija.

Baltų vardynas, kaip žinoma, yra dar palyginti mažai tyrinėtas ir publikuotas, todėl autoriai, ypač kitataučiai, visada turi sunkumų, kurie kartais yra tokie dideli, kad ima atsilipti jų veikalų moksliniam lygiui. Iš dalies tai tinka ir kalbamajam straipsniui, kurio bene svarbiausias trūkumas yra nepakankamai diferencijuotas požiūris į baltų vardyną. Turima galvoje štai kas: baltų vardyne, greta jo archaizmų – baltiškųjų bei indoeuropietišųjų – elementų, yra daug daugiau inovacijų, atsiradusių palyginti neseniai. Sprendžiant tolimesnes baltų praeities problemas, svarbu atsijoti tai, kas nauja, ir operuoti tik jos senaisiais elementais. Turime konstatuoti, kad kalbamajame straipsnyje šitai ne visada pavyko padaryti, todėl jame apstu lyginimų ir etimologijų, kurios, padarius tik ką minėtą baltų vardyno atranką, pasirodo netikslios arba neišsamios. Svarbiausia yra tai, kad autorius dažnai Pamaskvės hidronimus lygina su baltų oikonimais, kurių didelė dalis yra asmenvardinės kilmės. Pavyzdžiui, upės vardo Борча siejimas su liet. *Varkalių* km., *Varkališkių* km. ir pan. negalimas todėl, kad abu šie kaimų vardai yra kilę iš asmenvardžio *Varkalys*, o asmenvardis savo ruožtu yra iš profesijos pavadinimo *varkalys* „vario kalėjas“. Житойка negali būti lyginama su liet. *Getaučių* km., *Getautiškių* km., nes šie oikonimai yra iš sudurtinio lietuvių asmenvardžio *Gė-tautas*, *Ge-taūtis*.

Tą patį galima pasakyti ir apie, pavyzdžiui, upės vardo Мошонка lyginimą su liet. *Mastautų* km., kuris yra kilęs iš sudurtinio asmenvardžio *Mās-taυtas*. Šio upės vardo negalima sieti ir su liet. *Masių* km., *Masionių* km., nes šie kaimų vardai yra kilę iš pavardžių *Masys*, *Masiōnis*, o pastarosios pavardės yra iš krikšto vardo *Motiėjus*.

Tokių atvejų, kai Pamaskvės hidronimų baltiškumas remiamas asmenvardiniais baltų vietovardžiais, sudarytais iš krikšto vardų arba krikštavardinių pavardžių, yra ir daugiau. Sakysim, upės vardo Юшинка „baltiška“ kilmė įrodinėjama, siejant jį su liet. *Jusėnų* km., *Jusiškio* km., *Jusių* km., lat. *Jusi*, *Juši* ir pan. Iš tiesų visi šie vietovardžiai yra kilę iš asmenvardžių liet. *Jusys*, lat. *Jusis* ir pan., kurie savo ruožtu yra perdirbiniai iš krikšto vardo *Justinas*. Upės vardo Микажель siejimas su liet. *Mikėnų* km., *Mikašiūnų* km., lat. *Mikis*, *Mikiši* ir pan. taip pat yra klaida, nes šie vietų vardai yra kilę iš asmenvardžių liet. *Mikėnas*, *Mikāšius*, lat. *Mikis* ir pan. Pastarieji asmenvardžiai yra iš krikšto vardo *Mýkolas*, lat. *Mikėlis*.

Ypač nepageidautini tokie atvejai, kai kuris nors Pamaskvės hidronimas lyginamas su daugybe baltiškų vietovardžių, kurie patys yra įvairios kilmės. Sakysim, kokia prasmė prie upės vardo Улупинка išvardinti liet. vietovardžius *Ūla* upė, *Uličėlės* km. (turi būti *Ūlyčėlės*) ir *Ulitėlės* km. (turi būti *Ūlytėlės*), *Uliūnų* km. ir pan., kai kaimų vardai *Ūlyčėlė* ir *Ūlytėlė* yra kilę iš slavizmo *ūlýčia* „kaimas, sodžius“, kaimo vardas *Ūliūnai* – iš pavardės *Uliūnas*, o upės vardas *Ūla*, galimas daiktas, yra senas baltiškas hidronimas, kurį yra pamato sieti su kalbamu upės vardu.

Įtartinų ir abejotinių lyginimų ir etimologijų yra nemaža. Tačiau dauguma vis dėlto atrodo pakankamai patikimos, todėl kritiškos pastabos bendrosios straipsnio koncepcijos negriauna.

Rinkinio pabaigoje spausdinamos trys recenzijos: E. Grinaveckienė, J. Senkus: Z. Zinkevičius, Lietuvių dialektologija, Vilnius, 1966; S. Karaliū-

nas: A. П. Непокупный, Ареальные аспекты балто-славянских языковых отношений, Киев, 1964; Б. Л. Огибенин: A. Dundes, The Binary Structure of „Unsuccessfull Repetition“ in Lithuanian Folk Tales, „Western Folklore“, 1962, V, XXI, N 3.

Prieš mus — svarbus baltistikos veikalas, kokių ne baltų šalyse išleidžiama labai retai. Tematikos platumas, reikiamas mokslinis lygis, be abejonės, padarys šį rinkinį daugelio sričių specialistų parankine knyga.

A. Vanagas